

ARCHEOLOGIJOS TEZAURAS

Agnė RYMKEVIČIŪTĖ

Archeologijos tezasauras – tai specializuotas žodynas, teikiantis muziejinių archeologijos eksponatų terminijos sąrašą, kuriame žodžiai hierarchiniu pagrindu sugrupuoti, nurodant jų tarpusavio ryšius. Tezasauras yra skirtas Lietuvos muziejams, turintiems archeologinių radinių kolekcijas. Šio tezauro kūrimo tikslas – standartizuoti terminologiją bei suformuoti pagrindinius principus, padedančius sistemingai dokumentuoti archeologijos eksponatus. Šis tezasauras, bendradarbiaujant muziejams bei kitoms kultūros paveldo įstaigoms, turėtų tapti įrankiu, palengvinančiu muziejuose sukauptų archeologijos kolekcijų, atskirų eksponatų paiešką, prieigą prie jų bei tyrimus.

Kadangi Archeologijos tezasauras yra skirtas Lietuvos muziejams ir kitiems interneto vartotojams, besidomintiems Lietuvos istorijos ir kultūros paveldu, čia pateikiama terminija yra susijusi su Lietuvoje ir kaimyninėse šalyse randamais, Lietuvos muziejuose sukauptais ir eksponuojamais archeologiniais radiniais.

Kuriant Archeologijos tezaurą ypatingas dėmesys buvo skirtas Lietuvos archeologijos tezaurui¹, pateiktam Lituanistikos paveldo informacinėje sistemoje „Aruodai“ (toliau – „Aruodai“). Šis tezasauras apima ne tik archeologinius radinius (eksponatus), kurie sudaro tik nedidelę šio žodyno dalį, bet ir archeologines vietas, gamtinius, kultūrinius regionus ir periodus. Tezauru „Aruodai“ daugiausiai buvo remtasi

sudarant terminų medį. „Aruodai“ buvo vienas iš pagrindinių šaltinių apibrėžiant kai kuriuos terminus, pateikiant jų atitikmenis anglų bei rusų kalbomis.

Kuriant Archeologijos tezaurą Lietuvos muziejams, buvo atsižvelgta ir į Didžiosios Britanijos nevyriausybinės organizacijos Anglijos istorinių pastatų bei paminklų komisija (t. y. Anglijos paveldas)² (toliau – Anglijos paveldas) sukurtą archeologijos objektų tezaurą³. Anglijos paveldo tezauras skirtas tik tiems archeologiniams objektams, kurie randami Anglijoje bei Airijoje, suklasifikuoti ir tarpusavio ryšiams sukurti. Šiuo tezauru remtasi kuriant mūsų aptariamo tezauro struktūrą, išskiriant temines grupes bei apibrėžiant taip pat ir Lietuvos archeologijai būdingų objektų sąvokas.

Klasifikuojant terminiją, pateikiant terminų reikšmes, remtasi ir kitais bendro pobūdžio bei specializuotais žodynais, pavyzdžiui, Enciklopediniu karybos žodynu⁴, enciklopedijomis bei specialia literatūra, elektroniniais leidiniais ir įstai-gų, dirbančių archeologijos paveldo srityje, portalais internete.

ARCHEOLOGIJOS TEZAURO DALYS

Tezaurą sudaro pagal temines grupes išsišakojusio medžio principu ir hierarchiniu pagrindu suklasifikuoti pagrindiniai terminai. Žodyne jie yra išskirti kaip „pagrindinis terminas“ (trumpinys – USE). Hierarchiniai ryšiai tarp pagrindinių terminų konstruojami pateikiant bendresnį terminą, kuris apibūdinamas siauresnės prasmės terminu (-ais). Pavyzdžiui:

kertamasis ginklas
kovos kirvis
laivinis kovos kirvis
Nortinkėnų tipo kovos kirvis
plačiaašmenis kovos kirvis [...].

Tezaure yra pateikiamas ir pagrindinio termino šaltinis, apibrėžimas / vartojimo pastaba (trumpinys – SN) bei apibrėžimo šaltinis. Apibrėžimu trumpai nusakoma termino reikšmė, kartais pateikiamas platesnis jo apibūdinimas, pavyzdžiui:

Kertamasis ginklas. Šaltasis rankinis ginklas su aštriais ašmenimis.⁵

Kovos dalgis. Kertamasis ginklas, pritaikytas kautynėms. Pirmieji kovos dalgiai buvo daromi iš valstiečių paprastų dalgių, uždėtų ant koto. Kovos dalgis kaip ginklas daugiausia buvo naudojamas valstiečių sukilimuose Tirolyje 1703, 1805 ir 1809 m., Lenkijoje ir Lietuvoje 1830 ir 1849 metais. Kai kur kovos dalgio antgalis ant peties turėjo smailią ilgą atšaką, nukreiptą aukštyn.⁶

Pagrindiniai terminai ekvivalentiniais ryšiais yra susieti su jų sinonimais – tezaure jie pažymėti kaip šalutiniai terminai (trumpinys – UF). Taip nurodomas ir šalutinio termino šaltinis.

Dar viena Archeologijos tezauro dalių – pagrindinio termino atitikmenys anglų bei rusų kalba ir šių atitikmenų šaltiniai. Šios dalys pažymėtos kaip pagrindinio termino atitikmuo anglų kalba ir pagrindinio termino atitikmuo rusų kalba, pagrindinio termino atitikmens anglų kalba šaltinis ir pagrindinio termino atitikmens rusų kalba šaltinis. Jeigu į šias kalbas verčiama sąvoka gali būti apibrėžiama keliomis sąvokomis, pateikiami keli vertimo variantai.

Pagrindiniai terminai bei jų sinonimai yra teikiami vienskaitine forma, mažosiomis raidėmis, teminėse grupėse dėstomi abėcėlės tvarka.

TEMINĖS ARCHEOLOGIJOS TEZAURO GRUPĖS

Tezaurą sudaranti terminija yra sugrupuota į tam tikras temines grupes. Buvo išskirtos šios teminės grupės: apranga, architektūriniai radiniai, biologiniai radiniai, buities daiktai, darbo įrankiai, ginkluotė, gyvulininkystės inventorių, muzikos instrumentai, prekybos reikmenys, religiniai reikmenys, simbolinės paskirties daiktai, žaidimo priemonės, transporto priemonės, neišskirtos paskirties archeologiniai radiniai.

Teminės grupės nėra susietos hierarchiniais ryšiais, tačiau terminai grupėse yra dėstomi hierarchine ir abėcėlės tvarka. Kartais terminai teminėse grupėse yra rūšiuojami pasitelkiant vadinamuosius „skirtukus“, kurie nurodo principą, pagal kurį yra apibūdinamas bendresnis terminas. Pavyzdžiui, kokliai grupuojami pagal formą ir pagal vietą krosnyje:

koklis

koklis pagal formą
dubeninis koklis
grotinis-ažūrinis koklis
plokštinis koklis
puodyninis koklis
koklis pagal vietą krosnyje
bazė
čerpė
fiala
frizinis-karnizinis koklis
frontoninis koklis [...].

Archeologijos tezasuras nėra baigtinis dokumentas. Tai įrankis, kuris nuolat bus tobulinamas, pagal poreikius papildomas nauja terminija.

LITERATŪRA

1. Laužikas R., *Kultūros paveldo skaitmeninimo ABC... DEFG...*, Vilnius, 2009.
2. *LST ISO 2788. Dokumentavimas. Vienakalbių sisteminių žodynų rengimo ir tvarkymo gairės (tapatus ISO 2788:1986)*, 2010, sausis.
3. *MDA Archaeological Objects Thesaurus*, <http://www.collectionstrust.org.uk/archobj/archcon.htm> (žiūrėta 2010 05 26).

¹ *Lietuvos archeologijos tezasuras*, http://old.aruodai.lt/archeologija/archeologija_1.htm (žiūrėta 2010 09 16).

² *Historic buildings and monuments Commission for England (English Heritage)*, <http://www.english-heritage.org.uk/> (žiūrėta 2010 09 15).

³ *MDA Archaeological objects thesaurus*, http://thesaurus.english-heritage.org.uk/thesaurus.asp?thes_no=144&thes_name=MDA%20Object%20Type%20Thesaurus (žiūrėta 2010 09 16).

⁴ *Enciklopedinis karybos žodynas*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008, http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/Karybos_enciklopedinis_internetui.pdf (žiūrėta 2010 05 26).

⁵ *Enciklopedinis karybos žodynas*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008, p. 293, http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/Karybos_enciklopedinis_internetui.pdf (žiūrėta 2010 05 31).

⁶ *Enciklopedinis karybos žodynas*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008, p. 293, http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/Karybos_enciklopedinis_internetui.pdf (žiūrėta 2010 05 31).